

6. Ничкало Н.Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє: [монографія] / Н.Г. Ничкало. – К., 2001. – 456 с.
7. Оконь В. Основи проблемного обучения: [пер. с польск.] / В. Оконь — М. : Образование, 2008. – 208 с.
8. Профессиональная деятельность молодого учителя (социально-педагогический аспект) / под ред. С.Г. Вершловского, Л.С. Лесохиной. – М. : Педагогика, 1982 – 254 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. т.1. / АПН СССР / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 485 с.
10. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. / К.Д. Ушинский – М. : Педагогика, 1974. – Т.1.– 584 с.

The author tries to expose the structure of professional competence of future teacher as dynamic integrated characteristic of his personality, analysing its components: axiological, kognitive, multicultural, autopsychological, communicative.

УДК 31.015.3:005.32

Мендерецький В.В., Грунттей Т.І.

КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАСВОЄННЯМ ЗНАНЬ

У статті розглядається проблема контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів. Визначено місце контролю в системі управління цією діяльністю. Виділені головні складові контролю знань. В умовах впровадження компетентного підходу до навчання розглядаються основні вимоги до контролю знань.

Ключові слова: *контроль, зворотній зв'язок, самоконтроль, управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів.*

Головне завдання освітньої політики в Україні – створення умов для якісної освіти. Наразі ведеться пошук моделей навчання, які спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, забезпечення добротного оволодіння необхідними знаннями та трансформацію їх в компетентності. Управління процесом засвоєння знань є послідовною реалізацією етапів пізнавальної діяльності, що визначаються новими підходами в організації навчального процесу, який будується на компетентному підході до навчання, на зміні позиції самого вчителя як організатора пізнавальної діяльності учнів, безпосереднього учасника спільної роботи в системі «учитель – учень».

Обов'язковим компонентом цього процесу є перевірка його результативності, систематичне отримання учителем об'єктивної інформації про хід навчально-пізнавальної діяльності учнів. Ефективне управління пізнавальним процесом учнів у школі залежить від рівня контролю їх знань. Саме тому збільшення уваги до проблеми контролю в школі зумовлене не тільки бажанням визначити ступінь підготовленості учнів, але і потребою удосконалити всю систему навчання. А для цього варто визначити місце контролю в системі управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Питання удосконалення контролю не нове у педагогічній науці і практиці. Йому приділялась значна увага вчених-педагогів (С. Т. Шацький, Ш. О. Амонашвілі, С. Ф. Сухорський) і досвідчених педагогів-практиків (В. Ф. Шаталов, Л. А. Шумеева, М. П. Гузик).

Аналіз наукової літератури з даної проблеми показав, що серед дослідників немає єдиного трактування поняття «контроль». Так, Н. В. Басова у своїй роботі контроль

визначає як засіб для отримання і аналізу зворотної інформації про хід пізнавальної діяльності школярів [1]. Л. П. Одерій контроль вважає важливим компонентом системи навчального процесу [7]. Він проводиться у різних формах для визначення рівня знань, які отримали учні в процесі навчання. Як зазначають О. Е. Коваленко [5], В. П. Беспалько [2], контроль – це заключна ланка в управлінні навчальним процесом. У названих авторів досить різне визначення поняття «контроль». Це, можливо, пояснюється тим, що кожен з них розглядає тільки деякі його етапи або функції.

З розвитком освіти у педагогічній науці змінювались уявлення про функції контролю, його форми та методи, але контроль, як етап навчання, був присутній майже завжди.

Зважаючи на різні позиції з цього питання, можемо стверджувати, що контроль – це важлива складова процесу управління навчанням, яка позитивно впливає на засвоєння навчального матеріалу, сприяє стимулюванню самостійної роботи, організації навчальних занять, дає можливість оцінити особистісні якості учнів, а також виконує важливі функції (навчальна, коригуюча, методична, оцінювальна, діагностична, виховна). Логічно розглядаючи процес навчання, зауважимо, що контроль, з одного боку, є завершальним компонентом оволодіння певним змістовним блоком, а з другого – своєрідною сполучною ланкою в системі навчальної діяльності особистості. Процес навчання будується таким чином, щоб активізувати навчальні і розвивальні функції контролю за рахунок оптимізації змісту і складності навчальних завдань. Контроль, набуваючи все більшого значення для навчання, змінює свій характер. Він об'єднує традиційні функції перевірки і оцінювання результатів навчання з функціями управління якістю всього навчального процесу.

В. І. Звонніков вказує на значні зміни, які відбуваються в системі оцінювання результатів навчання [3]. Вони характеризуються переходом від біхевіористської точки зору до когнітивної і проявляються в зміні ролі вчителя з переважної оцінки результатів навчання на компоненти процесу отримання результату, з пасивної відповіді на поставлене питання на активне конструювання змісту відповіді, з оцінки окремих, ізольованих умінь на інтегровану і міждисциплінарну оцінку. Здійснюючи роль контролю, звертається особлива увага на так зване метапізнання, що припускає формування міжпредметних знань, здатності поєднувати знання з різних предметів. Оцінюючи результати навчання, у поняття що «знає» і «уміє» вкладається інший зміст. На передній план виходять уміння застосовувати знання в нестандартних або практичних ситуаціях, витіснивши алгоритмічні знання учнів. Саме такий контроль має здійснюватися, щоб досягнути ефективності управління в умовах переходу до компетентнісно орієнтованої освіти.

Як зазначає І. П. Підласий, основними складовими контролю є перевірка (виявлення знань), оцінка (вимірювання знань) та облік (фіксація результатів оцінювання) [8]. Основною дидактичною функцією перевірки, як компоненти контролю є забезпечення зворотного зв'язку між вчителем і учнем, отримання об'єктивної інформації про рівень засвоєння навчального матеріалу, своєчасне виявлення недоліків і прогалин у знаннях. Перевірка має на меті визначення не тільки рівня і якості знань учнів, але і вміння швидко та мобільно реагувати на зміни, вміти ефективно спілкуватись та орієнтуватись у інформаційному просторі, володіти здатністю постійно навчатись та відповідати потребам громадянського суспільства.

Виконавши перевірку, вчитель має виставити оцінки. У широкому значенні під поняттям «оцінка» ми розуміємо не тільки кінцевий результат, але і процес її формування. Оцінювання є дуже важливим компонентом процесу контролю, результати якого мають велике значення для учнів та їх батьків, оскільки так чи інакше шкільні оцінки впливають на майбутнє дитини і вносять елемент змагання

у відносини учнів. Тому, виставляючи оцінки, педагог має бути максимально об'єктивним. Проте трапляються випадки, коли оцінки ставляться поспішно або залежать від особистого ставлення вчителя до учня (відвідування уроків, поведінки учня на уроках і т.д.). Тому важливим є зосередження на предметі оцінювання і мінімізація впливу інших чинників.

В реальності на виставлення оцінки традиційно впливають різні фактори, тому такі оцінки не можна використовувати для порівняння результатів роботи вчителів, інтерпретувати їх в управлінні якістю освіти. Педагогічні оцінки дуже часто помилково називають обліком. Та це не одне і теж саме, оцінка виражає результат, а облік служить для встановлення числових аналогів оцінювальних думок, які фіксуються у класному журналі, щоденнику, таблиці, відомостях. У багатьох країнах світу використовують буквені символи (А, В, С і т.д.), за допомогою яких встановлюється місце результату кожного в групі контрольованих учнів [3].

Дослідник Є. М. Хриков розглядає контроль як одну із функцій управління, яка спрямована на вирішення трьох завдань: виявлення відхилень отриманих результатів управління від передбачуваних, з'ясування причин розходження мети та результатів управління, формування змісту регулювальної діяльності з метою зведення до мінімуму наявних відхилень [9]. Вона здійснюється на всіх етапах навчального процесу і є безперервною та не повинна обмежуватись лише констатуванням отриманого. Мається на увазі зворотний зв'язок у навчанні, що передбачає: правильне реагування вчителя на допущені учнем помилки; певну систему дій для їх виправлення (учень одержує підказку, йому негайно повідомляють правильну відповідь або учень самостійно шукає помилку).

Зворотній зв'язок " передумова підтримання дієвості й ефективності процесу навчання, в якому беруть участь два суб'єкти — учитель і учні [7]. Суб'єкт — суб'єктна взаємодія відбувається у просторі дидактичної системи. Це означає, що всі дії вчителя безпосередньо пов'язані з компонентами дидактичної системи та їхніми зв'язками. Учителя цікавить також і результат цієї прямої дії (перевірка), тому він організовує ще й зворотню дію, тобто таку, яка дає інформацію про його пряму дію (оцінка). Зворотний зв'язок є обов'язковим компонентом системи управління в тому випадку, коли об'єкт (суб'єкт) управління не є детермінованою підсистемою, або властивості цієї підсистеми не можуть бути визначені до формування закону зміни управлінських впливів.

І. О. Зімня стверджує, що відомості про процес або результат виконання дії є зворотним зв'язком, що здійснює контроль, регуляцію і управління. Внутрішня дія учня, «контролюється за численними «петлями» зворотного зв'язку і передбачає основні три ланки: модель бажаного результату дії, процес порівняння даної моделі та реальної дії, прийняття рішення про продовження або корекцію дії» [4, с. 213-214].

Для самого учня цей етап має надзвичайно важливе значення оскільки в нього формуються уміння самоконтролю в навчанні, планування своїх дій, оцінювання і регулювання власної діяльності і поведінки, передбачення результатів своїх дій, зіставлення їх з вимогами вчителя або колективу. На думку П.П. Блонського, процес переходу зовнішніх контрольних-оцінювальних процесів у внутрішні навички самоконтролю має чотири стадії. На цих стадіях зовнішній вияв навиків самоконтролю знижується і втрачає зовнішній характер прояву в міру засвоєння учнем навчального матеріалу [6].

На першій стадії участь вчителя у формуванні навичок самоконтролю досить необхідна, коли учень ще не засвоїв матеріал. Протягом другої стадії, коли навички самоконтролю дещо сформовані, учень репродукує засвоєний матеріал і контролює свої знання спільно з педагогом. На третій стадії самоконтроль набуває вибіркового характеру, тому зростає рівень засвоєння, а участь педагога зменшується, до четвертої стадії повного засвоєння навчального матеріалу стає мінімальною. На четвертій

стадії самоконтроль втрачає всякі зовнішні прояви, стаючи надбанням учня. Таким чином, для формування в учнів навичок самоконтролю, основні зусилля педагога повинні бути зосереджені на першій і другій стадіях, шляхом вибору оптимального режиму контролю і засобів його здійснення.

Визначаючи місце контролю в управлінні навчально-пізнавальною діяльністю, слід розглянути модель, яка містить дві взаємопов'язані підсистеми (управління та самоуправління учня) та певні компоненти: стимулюючо-мотиваційний (М), операційно-діяльнісний (Д), контрольню-регулюючий (К), оцінювально-результативний (О) – відповідно до компонентів навчально-пізнавальної діяльності. З цього приводу зазначимо, що контроль є складовою управлінського циклу і спрямований на організацію реалізації запланованої роботи та його мети. Це можна зобразити у вигляді схеми (рис. 1):

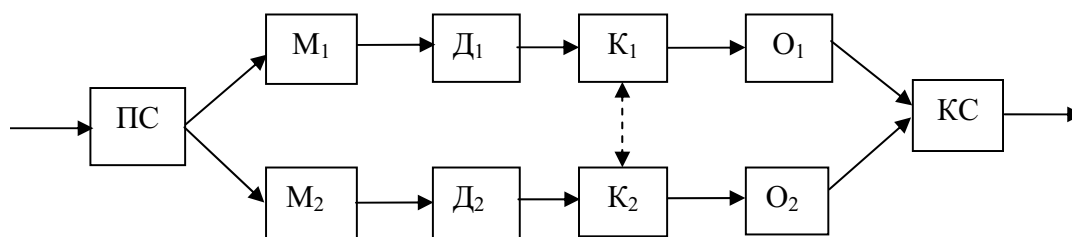

Рис. 1. Модель управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

ПС – початковий стан; КС – кінцевий стан; 1 – управління вчителем: M_1 – мотивація, що створюється учителем; D_1 – компоненти педагогічного процесу; K_1 – контроль та корекція (зворотний зв'язок); O_1 – оцінювання вчителем; 2 – система самоуправління учня: M_2 – інтереси, нахили, здібності, бажання учня; D_2 – самоактуалізація учня; K_2 – самоконтроль; O_2 – рефлексія.

Для здійснення управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів слід розглядати дві сторони: управління зі сторони учителя та самоуправління учня. Контроль з боку вчителя і самоконтроль з боку учня забезпечують функціонування зворотного зв'язку в навчальному процесі — одержання учителем інформації про труднощі, типові недоліки, що приводить до необхідності змінювати методи, форми, засоби навчання.

В деяких західних країнах при укладенні контракту між учителем і учнем ставляться питання: «Бажаєте навчатися з контролем чи без контролю?», «Бажаєте отримувати оцінки чи будете опановувати курс без оцінок?». Якщо учень вибирає навчання без контролю і без оцінок, то плата за таке навчання в 3 – 4 рази менша ніж за навчання в умовах жорсткого контролю і об'єктивного оцінювання. П.П. Блонський вважає, що навчання без оцінок і контролю не може дати результату. Тому зрозуміло, що «радісна перспектива отримання знань» і також «закладене самою природою прагнення до знань» [6] не є дієвими стимулами у навчальній діяльності школярів. Контроль, як складова процесу управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, повинен бути обов'язковою компонентою уроку.

Ефективність контролю визначається його організацією, що має ґрунтуватися на виконанні низки вимог, до яких слід віднести.

1. Об'єктивність, позбавлена суб'єктивних і помилкових оціночних суджень і висновків учителя. Вона забезпечується науково обґрунтованим змістом тестів для контролю (завдань, питань); однаковим, дружнім ставленням педагога до всіх учнів, точним, адекватно установленим критерієм оцінювання знань, умінь. Об'єктивність контролю означає, що отримані результати повинні збігатися незалежно від методів і засобів контролювання та педагогів, які його здійснюють.
2. В об'єктивності контролю знань розглядають чотири аспекти: педагогічний, етичний, ціннісний, психологічний.

Для педагогічного аспекту характерним є два принципових напрямки, які стосуються об'єктивності контролю: досягнення об'єктивності за допомогою

формування колегіальної оцінки; використання тестових програм, технічних засобів контролю.

Щодо естетичного аспекту то він стосується галузі морального регулювання: ставлення до підказок, шпаргалок, оцінювання роботи учителя і школи за кількістю відмінних оцінок. Питання про справедливість оцінки складають ціннісний аспект контролю. Справедливість відзначається в її раціональній основі, тобто позиція і докази, які схиляють вчителя до того чи іншого рішення. Не менш важливим є питання прийняття оцінювального рішення й сприйняття оцінки учнями, що складає психологічний аспект контролю. Сам процес прийняття оцінювального рішення визначається багатьма факторами, серед них ставленням учнів до вчителя, до навчального предмету, який він викладає.

2. Систематичність здійснення контролю на всіх етапах процесу навчання. Систематичність педагогічного контролю знаходиться в певній залежності від її плановості. Нерівномірне збільшення кількості перевірок створюють додаткове нервово і емоційне напруження в учня. Тим самим і зменшення числа контролюючих перевірок має негативні наслідки. Досвід показує, що заперечення необхідності контролю, відмова від вдосконалення форм і методів контролю призводять до зниження якості навчання.

3. Гласність, що полягає в проведенні відкритого контролю усіх учнів за тим самим критерієм. Результати контролю кожного школяра, що встановлюється в процесі діагностування, відомі усім, оцінки оголошуються і мотивуються.

4. Індивідуальний характер – контроль за роботою кожного, недопущення групової оцінки.

5. Всебічність – контроль за усіма темами і розділами програми. Всебічність контролю розглядають в таких сферах: когнітивна (володіння знаннями і способами їх застосування), психологічна (розвиток особистості) і соціальна (соціальна адаптація). В когнітивній сфері контролюють рівень знань і умінь відповідно до цілей навчання. В психологічній сфері перевіряють розвиток мови, пам'яті, уваги, уміння діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях. Рівень володіння соціальними нормами, правова самосвідомість, громадська активність, адаптація в колективі відноситься до соціальної сфери.

6. Різноманітність форм контролю. Вчителеві слід врахувати, що форма організації контролю пізнавальної діяльності учнів впливає на рівень засвоєння знань і умінь в учнів, а їх розмаїтість активізує і стимулює роботу учнів.

Неодмінною складовою ефективного управління є функція контролю. Контроль дає змогу суб'єкту управління регулярно отримувати інформацію про стан справ у керованій системі, на основі чого він приймає управлінські рішення, спрямовані або на закріплення досягнутого успіху, або на усунення причин, що перешкоджають його досягненню.

Інноваційні тенденції, характерні для сучасної освіти, зачіпають не лише процес утворення, але і контрольно-оцінювальну систему, висуваючи підвищені вимоги до її ефективності. Для оновлення процесу контролю необхідно:

- забезпечити дію зворотного зв'язку;
- створити умови для самоконтролю і самооцінки учнів;
- відмовитися від переважної орієнтації контролю на оцінку результатів заучування, діяльності за зразком, алгоритмічних знань і перейти до інноваційних вимірників, що забезпечують оцінку компетентнісних здібностей до творчої і практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Басова Н. В. Педагогика и практическая психология / Басова Н. В. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 1999. – 247 с.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / Беспалько В. П. - М. : Педагогика, 1989. – 168 с.

3. Современные средства оценивания результатов обучения / В. И. Звонников, М. Б. Челышкова. — М. : Издательский центр «Академия», 2007. — 224 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология: [учебник для вузов] / Зимняя И. А. — М. : Логос, 1999. — 384 с.
5. Коваленко О. Е. Методичні основи технології навчання / Коваленко О. Е. — Х. : Основа, 1996. — 328 с.
6. Общая психодиагностика / [Аванесов В. С., Бабина В. С., Борисова Е. М. и др.] : под ред. А. Л. Бодалева, В. В. Столина. — М. : Издательство МГУ, 1987. — 194 с.
7. Одерий Л. П. Основы системы контроля качества обучения / Одерий Л. П. — К. : ІСДО, 1995. — 131 с.
8. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: [учебник для студ. пед. вузов] : в 2 кн. / Подласый И. П. — М. : Гумани. изд. Центр ВЛАДОС, 1999. — — Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. — 1999. — 576 с.
9. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: [навч. посіб.] / Хриков Є. М. — К. : Знання, 2006. — 365 с.

The problem of control of educational-cognitive activity of students is examined in the article. Certainly control place in the control system by this activity. Selected main constituents of control of knowledges. In the conditions of introduction of competence approach to the studies the basic requirements are offered to the control of knowledges.

Key words: control, reverse connection, self-control, management by educational-cognitive activity of students.

УДК: 377.92

Орехова Л.І.

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПОГЛЯДІВ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті доведено актуальність поглядів ученого щодо принципів побудови навчально-виховного процесу, системи принципів, на яких повинен базуватися навчально-виховний процес з рідної мови, вимог до змісту навчання, підручників, проведення уроків з рідної мови.

Ключові слова: зміст освіти, уроки з рідної мови, навчально-виховний процес, принципи побудови, вимоги до підручників.

Докладний аналіз лінгводидактичного спадку І.Огієнка допомагає визначити розуміння змісту освіти, принципів побудови навчально-виховного процесу з рідної мови, конкретних методів та прийомів навчання. Багата та різноманітна творча спадщина Івана Івановича Огієнка неодноразово ставала об'єктом уваги науковців України та зарубіжних країн. Напрямами досліджень спадщини вченого стали: науково-педагогічний (Алексюк А., Біла О., Болтівець С., Гривнак О., Ляхоцька Л., Майборода В., Марушкевич А., Ничкало Н., Опанасюк Г., Роняк Т.); видавничий і редакторський (Ківшар Т., Погребенник Ф., Тимошик М.); літературознавчий (Мацько В., Мишанич О., Сохацька Є.). Однак, незважаючи на досить широкий спектр досліджень різноманітних аспектів спадщини Івана Огієнка, недостатньо вивчено, на наш погляд, ефективність упровадження лінгводидактичних ідей ученого щодо навчального процесу з рідної мови.

Лінгводидактичний спадок ученого відповідав тій рідномовній політиці в освіті, яку він широко пропагував і впроваджував у життя. Усвідомлення того, що навчальний процес не може бути ефективним, якщо не має адекватного методичного